

NOTES D'ORNITOLOGIA PITIÜSA IV

La darrera àguila

per Joan Mayol

Sembla ser, en efecte, la darrera àguila eivissenca: aguaita els estanys de ses Salines, cabussa i aglapeix, adesiara, la fugissera llissa, que menjarà sobre un pi dominant, tal volta a mig penyal del Cap Falcó, o –si el dia és solitari– simplement a un dic saliner, en terra mateix.

És una, sols? Hi ha indicis per pensar així, encara que en migració, o a l'hivern, hi pot haver observacions esporàdiques de més exemplars. Però la nissaga eivissenca de les àguiles és avui la més amenaçada i precària de l'avifauna illenca. Segurament, durant mil·lennis les àguiles criaven als penyals pitiüsos, fins fa pocs anys, en què han deixat de fer-ho, precisament per causa dels illencs. No hem sabut servir els veïns,

els qui han habitat amb nosaltres, i molt abans que nosaltres, aquestes terres mediterrànies, que sense les àguiles són més pobres, més tristes. Però tenim encara un testimoni, un ble d'esperança: ens queda una àguila, que tal vegada podrà retenir un dia la parella i recuperar, si el nostre respecte i la nostra voluntat l'emparen, l'àguila illenca.

És, la nostra, una àguila peixatera o peixera, el *Pandion haliaetus* dels científics. És una gran au: l'envergadura depassa el metre i mig, per una longitud entre els 53 cm dels mascles i els 62 de les femelles. El ventre és blanc, barres les ales i la cua, i el dors terrós, quasi negre. El cap és blanc també, però els ulls (d'un groc viu) queden al mig d'una màscara fosca, característica.

El pit està travessat per una barra marró, més senyalada en el cas de les femelles. Les potes són llargues, poderoses, i acaben en unes urpes rabassudes. Examinades de prop, impressionen les llargues i esmolades ungles, i els dits, fortament rugosos, eficaç adaptació per assegurar la retenció de les relliscadisses preses de l'espècie, únicament peixos.

Els peixos els captura de manera espectacular: des d'un aguaitador favorable o, més sovint, en un vol expectant, amb ocasionals vols estacionaris, a l'estil d'un immens xoriguer, cerca les seves preses. Localitzat un peix vulnerable, i des d'una altura de sis a quinze metres, l'àguila tanca sobtadament les ales, es deixa caure en un picat rapidíssim, i en el darrer moment projecta cap

envant les arpes poderoses que, si encerta, es tanquen sobre el peix com un cep mortal, en una cabussada violenta. Sura un moment, ales esteses i cap alt, per reempredre, pesant, el vol per devorar la presa, o si la sort no ha estat favorable, continuar la tasca. Uns metres sobre l'aigua, espolsa les plomes, en una sacsada elegant, per alliberar-les de l'aigua de la sòtola.

A les nostres terres, les àguiles mengen sobretot llisses, que li convenen per la seva talla, i els seus costums superficials. També s'han documentat captures de llops, sards, orades i altres espècies; sol capturar peixos de 100 a 500 g. Es conta que, a voltes, àguiles ardides han atacat peixos més grans, i que aferrades a la presa, han arribat a morir ofegades per ells, sense voler o poder amollar-los, i així han estat trobats, àguila i peix morts a la batalla. La tradició es repeteix a distintes costes, encara que no ha estat comprovada pels ornitòlegs, ja que en tot cas, el feu deu ser excepcional.

Crien a prop del mar, en nius enormes, ocupats de vegades al llarg de generacions. Són torres de branques, apilades sobre la roca, sovint a una enclotxa o una petita cova del penya-segat, de vegades sobre un puntal. Hi aporten material cada any, recollit sobre el mar, o a la ribera. El centre del niu s'habilita amb fullaraca verda, amb algues o altres materials confortables. Un vell pescador mallorquí ens contava que, anys endarrera quan el contraban de tabac era freqüent, va escalar un niu i el trobà tapissat de cigarrets recollits segurament d'un bolic perdut o tirat al mar.

Ponen tres ous cada primavera, de vegades sols dos. Els polls neixen després de poc més de cinc set-

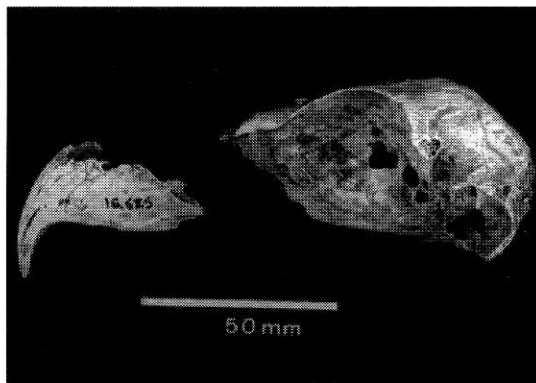
manes d'incubació. El pare pesca, incansable, per alimentar la parella i la prole. Volaran abans dels dos mesos d'edat, quan els vells ja els han avesat a matar els peixos que deixen vius sobre el niu. Més tard els hi lliuren a prop, i els avesen a pescar pel seu compte, fins que n'aprenen, en una o dues setmanes, i emprenen una vida erràtica. Crien a

partir dels tres o quatre anys, i aleshores les àguiles mediterrànies solen ser pràcticament sedentàries.

Anys endarrera els seus nius formidables vessaven crits primaverals des d'Albarca a la Mola, i des Vedrà al Cap Roig de Sant Carles. Poderoses, les àguiles dominaven els penyals amb les seves ales immenses, els vols àgils i

UNA ALTRA ÀGUILA EIVISSENCA

Des de fa molt poc, sabem que l'àguila peixatera no és l'única àguila eivissenca, almenys històricament. Les intenses excavacions d'es Pouàs, a Corona, per

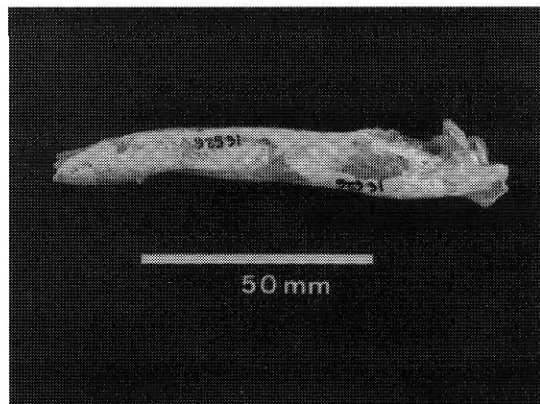

part d'un ampli equip científic de l'Institut d'Estudis Avançats (C.S.I.C. i U.I.B.) estan proporcionant informacions molt detallades de les aus que visqueren a Eivissa fa alguns mil·lennis. Entre els centenars d'ossos d'aus desenterrats a la cova, i classificats minuciosament, s'hi troben restes d'un mínim de cinc

exemplars de l'àguila marina, *Haliaeetus albicilla*, una de les espècies més rares de la Mediterrània, i de tot Europa, segons un article en premsa d'Alcover i Mcminn. Es tracta de la més gran de les àguiles europees, extingida en aquest segle a la Mediterrània occidental (anys 60 a Sardenya, tal vegada més tard a Algèria). Sols hi ha una notícia a les Balears: l'oficial alemany Homeyer reporta haver-ne observat tres exemplars a sa Dragonera a finals del segle XIX, on altres autors assenyalen un niu, notícia aquesta que ha estat posada en dubte per autors posteriors.

Però el testimoni d'es Pouàs és indiscutible. Sembla que els ossos d'àguila marina més recents serien coetanis de restes humanes. Les àguiles marines, a Eivissa, menjaven peixos, anàtids i altres ocells, que es troben igualment fòssils a's Pouàs. Tal vegada va sobreviure fins molt més tard a altres indrets pitiusos o baleàrics. Sobreposar mentalment la imatge d'es Vedrà a la formidable silueta de la més gran i poderosa de les àguiles europees és wagnerià, si la metàfora musical m'és permesa.

Esperem que l'àguila peixatera no segueixi la mateixa ruta d'extinció que la marina. Tal vegada, amb optimisme, cal fer vots perquè, assegurada la presència de la primera, en un futur es pugui estudiar la possibilitat de recuperar per als cels eivissencs la volada sobrecoladora de la gran àguila.

majestuosos, la siuladissa aspra. Els nius empenyalats eren una fita visual important per als mariners, i la toponímia ens ha deixat un testimoni clar de la seva presència a les costes pitiüses. D'un passat recent i esplendorós, la memòria popular en serva records precisos: pescadors i mariners ens han parlat de nius, habitats fa poques dècades, a l'Oliva, Albarca, al Penyal de s'Àguila, a prop de Sant Miquel, al Cap Roig, a la Punta Prima de Formentera, a la Mola... Hem vist encara el niu formidable des Vedrà, al vessant de ponent de sa Bestorre. I hem aguaitat, sempre amb una certa esperança, frustrada fins avui, la gran plataforma empenyalada, a prop de ses Salines. De les vuit o deu parelles que devien habitar el litoral pitiús a la primera meitat de segle, fa més d'una dècada, sols queda un exemplar! Hi ha hagut massa armes de foc, a prop de la costa, i les àguiles eren un blanc atractiu; les cales, recer favorable a la pesca quan la maror no permet a l'ocell actuar mar oberta, han perdut la seva tranquil·litat. Són (eren) esquives, les àguiles. Requerien una tranquil·litat que Eivissa, avui, els nega. Altres possibles localitats de pesca, com ses Feixes o el riu de Santa Eulària, han estat degradades fins a esdevenir inhòspites per a l'espècie. Mortes o fugitives la majoria de les àguiles, sols una conserva avui la raça sobre les Pitiüses.

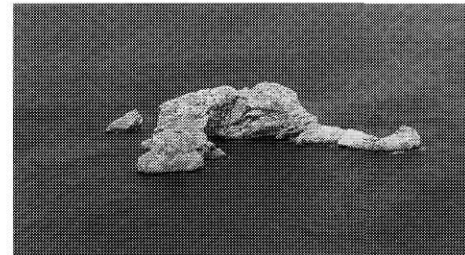
Aquesta afirmació, ho hem d'admetre, és aventurada: no podem estar segurs que l'àguila que sovint és albirada sobre ses Salines ho sigui, eivissenca; tal vegada és un exemplar procedent d'alguna altra de les escasses poblacions mediterrànies: Mallorca i Menorca en conserven una dotzena de parelles, aproximadament. A Còrsega en viuen vint parelles després d'una recuperació espectacular, propiciada per anys de protecció i esforç del Parc Natural Regional. Tampoc manca al nord d'Àfrica: en viuen algunes parelles al litoral del Riff, i en especial al Massís dels Bokuias, a ponent d'Al Hoceima. Tal vegada alguns dels joves que cada any volen d'aquests nius hagi establert el seu camp de pesca als estanys eivissencs. A més, cada tardor i cada primavera, els exemplars migratoris del nord d'Europa travessen la Mediterrània. Se'n veuen, aleshores, al nostre litoral,

i alguna vegada hi poden fer una estada més o menys llarga. De fet, en època favorable, se'n pot veure més d'un exemplar, per ses Salines.

El 1976, amb ocasió d'una visita hivernal, els ornitòlegs Muntaner i Congost n'observen una parella, i consideren molt probable la seva nidificació. Ribas Prats la dóna com a reproductora a ses Penyes Roges en aquell any. Encara el 1981, Estarellas i Fernández en documenten quatre exemplars a ses Salines. Fou tal vegada en aquests anys quan les peixateres deixaren de reproduir-se a Eivissa, sembla que per la mort d'un dels exemplars en mans d'un caçador desaprofissat. A Formentera havia estat extingida uns anys abans, pel mateix mètode brutal. Lamentablement, també hi ha hagut ocasions en què els nius eren exoliats, pel que sembla per consumir els polls com a menjar estrofolari.

Però fins i tot si avui les lleies que protegeixen als rapinyaires són ben conegudes, i gaudeixen d'un respecte general, les àguiles pateixen problemes greus. Als darrers anys, dues àguiles peixateres, tal vegada migrants, han mort a les Pitiüses electrocutades. Estarellas i Fernández n'han publicat un cas, esdevingut el juliol de 1982 a ses Salines, quan una de les darreres àguiles va xocar contra l'estesa elèctrica dels motors de la Salinera. El 1991, Sijpko Wijt va constatar l'estavellada mortal d'un exemplar al sud de Formentera. Per conservar la darrera peixatera d'Eivissa, i per fer possible la seva recuperació, cal que els homes, que hem creuat els seus cels de fills traïdors, que hem acaparat els seus espais i que vàrem destruir la seva nissaga, demostren avui el nostre interès amb fet positiu: assegurar un respecte escrupolós de la seva protecció, aïllar o fer visibles les esteses elèctriques que travessen el seu biotop, molt especialment a ses Salines, lliurar la tranquil·litat que requereixen els possibles llocs de reproducció. Sols així farem amables Eivissa i Formentera a les àguiles mediterrànies que s'hi presenten ocasionalment, i podrem recuperar per a la costa pitiüsa un dels més poderosos i bells ocells que les han habitades, i que segurament volen tornar-les a habitar.

JOAN MAYOL

L'illa Margarita de Venezuela, en el mapa de Juan de la Cosa és Margalida, com l'illot de la costa NW d'Eivissa.

El descobridor d'Amèrica procedí amb ordre en donar noms als llocs que anava trobant al Carib, «de manera que quedàs satisfeta la memòria del fet espiritual i del temporal», d'acord amb el testimoni del seu fill Hernando. Però resulta que els noms geogràfics no s'han posat per capritx ni per atzar, sinó que comporten una descripció topogràfica del lloc designat i són clau dels problemes que presenta la història de la cartografia, amb el resultat evident que els toponímics aporten informes preciosos i donen llum sobre unes èpoques de les quals sabem molt poc.

Joan Coromines¹ diu que la toponímia forneix una infinitat de dades a la geografia i a totes les disciplines que formen part d'aquesta gran ciència: a la geografia humana, sobretot, i a la cartografia, és evident; però també a la geografia botànica (...) i molt especialment a la geografia històrica. A més a més, el doctor Coromines assenyala que d'altra banda és visible que la toponímia és sovint molt alligadora per a l'estudi de documents antics i d'altres fonts històriques.

Miguel de Unamuno y Lugo² diu el mateix, però d'altra manera: *De tal modo las palabras llevan la esencia humana de las cosas, que las que no son nombres propios, los geográficos,*

1. Coromines, J. (1970): *Estudios de toponimia Catalana*. Ed. Barcino. Barcelona.

2. Arxiu de Radió Nacional de España.